

אקדמיה

ידיעון האקדמיה ללשון העברית • תמוז תשפ"ב

קורס אקדמי של האקדמיה ללשון באוניברסיטת תל אביב

כתבי היד והדפוסים הראשונים ועל האתגרים ברישום הערכים של חיבורים עבריים מרובדי העברית המנותחים במפעל. עובדי המזכירות המדעית הרצו על דרכה של האקדמיה בחידושי מילים, על מפעל המינוח, על החלטות האקדמיה בדקדוק, על התעתיק ועל התשובות הניתנות לציבור. ראש מדור קשרי קהל הרצה על פעילותה של האקדמיה ברשתות החברתיות, ומנהל אוסף מסורות ישראל הרצה על אוסף ההקלטות ועל המידע האצור באוסף זה.

המשך בעמוד 2

חיית עם האקדמיה עד יומך האחרון. בשיחתנו לפני האחרונה לאחר חג הפסח, אף שקשה עליך השיח, שאלת להתקדמות מעשה המנוחה ושאלת אילו ועדות מקצועיות פעילות כיום. כשהערתי לך "מדוע אתה מטריח עצמך בקטנות האלה?", ענית בלחישה "אלה הם חיי".

אוניברסיטת תל אביב, שפעלת בה עשרות שנים, זכתה במלומד גדול, שהיה לאחד ממנהיגיה. אתה אחד מגדולי חוקרי המסורה בכל הדורות ואחד מגדולי חוקרי חוכמת הלשון בימי הביניים. הורית וחקרת גם תחומים אחרים בעברית לתקופותיה. הלא הדברים מפורטים בספר היובל "משֵׁאת אֶהְרֵן" שערכו שניים ממוקיריך.

זכית להעמיד תלמידים הרבה שהפכו חוקרים חשובים, ובהם המלמדים באוניברסיטאות ובמכללות. גם החוג ללשון העברית באוניברסיטת בר-אילן נתברך בתרומות שהרמת לו, כשלימדת בו שנים הרבה. שמענו מרבים מתלמידיך בשני המוסדות דברים שבחך כמורה שתלמידיו היו כרוכים אחריו.

והרי מכאן ואילך נשמתך צרורה בצרור החיים, כלומר בצרור חייהם של ילדיך ובני זוגם ובחייהם של כל צאצאיך ובצרור חייהם של כל מכריך ומוקיריך הרבים. ותפילה לאלוהי הנשמות שְׁיִשִּׁים מנוחתך כבוד.

בשנת תשפ"ב יצא לדרך מיזם חדש של מערך ההשתלמויות באקדמיה ללשון העברית ושל החוג ללשון העברית ולבלשנות שמית באוניברסיטת תל אביב: קורס אקדמי על מפעלותיה של האקדמיה. בקורס למדו סטודנטים לתואר ראשון בלשון וכמה תלמידי תיכון מתוכנית הנוער בלשון העברית לתלמידי תיכון מצטיינים.

בקורס ניתנו הרצאות של עובדי האקדמיה ללשון העברית ממדורי האקדמיה השונים. חוקרי מפעל המילון ההיסטורי הרצו על התקנת

פרופ' אהרן דותן ז"ל

מתוך דברי ההספד שנאמרו ליד מיטתו בערב שבת כ"ו באייר תשפ"ב / משה בר-אשר

צילום: דורון רובינשטיין

ידידי ורעי רבי אהרן החכם הגדול, הידען והחדשן. האקדמיה ללשון העברית שאני בא לספוד לך ולבכותך בשמה אֶבְלָה היום על אחד מבחירי חבריה. זה שבעים ואחת שנים שאתה חלק מהנוף של ועד הלשון ושל האקדמיה ומהגדולים שבעושים בשני המוסדות. שנתיים ימים היית מזכיר מדעי בוועד הלשון ועם כינון האקדמיה היית למזכיר מדעי במוסד.

לימים נבחרת חבר האקדמיה והיית מחשובי חבריה. גם בימי חוליך שארכו מאוד עניינו של המוסד לא מש מדיבוריך. בכל שיחותיך התכופות והקבועות איתי התעניינת בנעשה באקדמיה.

הושלמה התקנת המקרא

באתר "מאגרים"

לאחר עבודה רבת שנים, הושלמה התקנת ספרי המקרא במסד הנתונים של המילון ההיסטורי של האקדמיה. מלבד המקרא, שהותקן על פי כתר ארם צובא (ובתורה על פי כתב יד לנינגרד), אתר "מאגרים" התעשר לאחרונה בכמה חיבורים חשובים, ואלה נוספו על אלפי החיבורים שכבר יש בו. ככל חיבור באתר, גם מילותיהם של חיבורים אלו נותחו ושויכו לערכים המילוניים שלהן. בין החיבורים שנוספו: ספר חובות הלבבות לר' בחיי אבן פקודה, בתרגומו של יהודה אבן-תיבון; פירוש רמב"ן לספר דברים; ספר קדושה מתוך משנה תורה לרמב"ם (ובזאת נסתיים עיבוד י"ד ספרי משנה תורה); "אורחות עולם" לאברהם פאריצול – ספר גאוגרפיה מן המאה השבע-עשרה; מארץ ישראל – דיווח של יהודה גור (גרזובסקי) בעיתון השלח על "מהלך החיים והמעשים בארץ ישראל" בסוף המאה התשע-עשרה. כמו כן נקלטו באתר שני חיבורים שעדיין לא נותחו: ספר הרקמה לר' יונה אבן-ג'נאח, בתרגומו של יהודה אבן-תיבון; וספר לשון לימודים לר' משה חיים לוצאטו (רמח"ל) מן המאה השמונה-עשרה. העשרת המאגר נעשתה בין השאר בתמיכת מועצת הפיס לתרבות ולאומנות.

עוד בגיליון

- "על פתיחה מוטעית של קיצורים וראשי תיבות" מאת מרדכי מישור
- למד לשונך – שמות יתושים ועוד
- "חיי הלשון בספרות העברית" מאת אבנר הולצמן
- "רוצות אנו להתנהג כפי חוקי הכתיב העברי" – מן הארכיון

ערב עיון: מפעלם הלשוני של ד"ר מזיא ושל ראובן אלקלעי

צילום: יריב דגן

בח' בסיוון תשפ"ב (7 ביוני 2022) התקיים בחצר האקדמיה ערב עיון שהוקדש לפועלם של נשיא ועד הלשון ד"ר אהרן מאיר מזיא ושל המילונאי ראובן אלקלעי.

האירוע נפתח בדברי ברכה מפי נשיא האקדמיה פרופ' משה בר-אשר, ואחריו דיברו נציגי המשפחות. המשורר וחבר האקדמיה פרופ' מירון איזקסון, נינו של ד"ר מזיא, דיבר על המסירות הרבה שאפינה את מחיי הלשון; ואבי אלקלעי, בנו של ראובן אלקלעי, שיתף את הקהל באוצרות ההומור והשנינות של אביו.

עובד האקדמיה ד"ר יעקב עציון הרצה על חידושי המילים של מזיא, ובהם פֶּלְבָּט, טפיל, פְּלוּטָה, ועל חידושי אלקלעי, ובהם חלב (=לא חלב לא בשר, פרווה), יוֹבָב (=המרבה לייבב); והשווה את דרכיהם בחידושי המילים לדרכם של מחדשים אחרים, ובראשם אליעזר בן-יהודה. את הערב חתמה סמדר ברק, אשר חיברה את שני ספרי הביוגרפיה: "חמש עטרות: ד"ר אהרן מאיר מזיא, רופא הלשון העברית"; "אוצר המילים: סיפור חייו של המילונאי ראובן אלקלעי".

ברק סיפרה על חוויותיה האישיות בכתיבת הביוגרפיות, על דרכי איסוף החומר ועל הכרעות העריכה. הרצאתה לוותה בתצלומים שהמחישו את התקופות שבהן פעלו היוצרים. את האירוע הנחתה תמר קציר מן המזכירות המדעית, והוא לווה בנגינת חליל של ניר שחל.

שבוע העברית תשפ"ב: מגוון אירועים והרצאות

כמדי שנה, ציינה האקדמיה ללשון העברית את יום העברית החל ביום הולדתו של אליעזר בן-יהודה בכ"א בטבת. השנה קיימה האקדמיה לאורך שבוע שלם מגוון פעילויות ואירועים.

- מיזם ייחודי ליום העברית תשפ"ב היה הפקת השיר החדש "שיר בעברית" – שיר אהבה לשפה העברית. את השיר כתב היוצר ג'ימבו ג'יי (עומר הברון), והוא גם הלחין אותו עם שי בן שושן. לביצוע השיר חברו להקת שלוחה וג'ימבו ג'יי, והשיר זכה לתגובות חמות.
- מילת השנה – אלפי ישראלים השתתפו (זו השנה השנייה) במיזם ובחרו במילה טרלול למילת השנה מתוך עשר המילים שהוצעו (ובהן חיסון, תשנית [מוטציה], אקלים, שגרה, פקקים). למיזם היה הד תקשורתי רחב.
- ערב הפתיחה החגיגי התקיים בבית העירייה במעמד ראש העיר משה ליאון ונשיא האקדמיה משה בר-אשר. חברת האקדמיה הסופרת אמונה אלון נשאה דברים ואומנית הקול ויקטוריה חנה הציגה מופע בשם אל"ף-ב"ת.

- ביום העברית עצמו התקיים רב-שיח מקוון בהנחיית ורד ליון ירושלמי ובהשתתפות פרופ' חיים כהן, רונית גדיש ודורית לרר על עבודת האקדמיה במחקר ובתחום התקן ועל חזונה של האקדמיה במאה העשרים ואחת.

- מפגשים: ירעם נתניהו שוחח עם פרופ' משה פלורנטין, יו"ר הוועדה למילים בשימוש כללי, על "מחלקת היולדות של העברית". תמר קציר הרצתה בבר ירושלמי על מילים מתבלבלות ומבלבלות. ד"ר אורלי אלבק הנחתה סדנה מקוונת שבה ניתנו "טעימות בעריכה".

- מיזמים מקוונים: מאות אנשים שלחו לאקדמיה את הביטוי העברי האהוב עליהם בלויית סיפור או נימוק. עשרות אלפים השתתפו בחידון אליפות העברית והרחיבו את ידיעותיהם בעברית.

- יום העברית צוין בפינות לשון בתאגיד השידור ובגלי צה"ל, בבתי הספר, בגופים ציבוריים, ברשתות החברתיות ובמרחב הציבורי.

קורס אקדמי באוניברסיטת תל אביב המשך מעמוד 1

תוכנית הנוער בלשון העברית גובשה בשיתוף החוג ללשון העברית באוניברסיטת תל אביב, אוניברסיטת תל אביב לנוער, משרד החינוך והאקדמיה ללשון העברית. תלמידי כיתות ט'-ל', המתקבלים לתוכנית לאחר מיון קדנני, לומדים קורסים אקדמיים בלשון וממירים בהם את בחינת הבגרות, מרחיבים אותה לחמש יחידות לימוד ואף צוברים נקודות לימוד אקדמיות לתואר הראשון.

פרופ' עמינדב דיקמן ז"ל: "השפה העברית היא הדת שלי"

הוא נבחר לחבר יועץ של האקדמיה בשנת תשס"ג (2003) ולחבר מלא בשנת תשס"ח (2008). היה חבר הוועדה למונחי ספרות של האקדמיה, ונשא הרצאות בימי עיון של האקדמיה.

לפרופ' עמינדב דיקמן הוענק פרס ראש הממשלה על שם אליעזר בן-יהודה ללשון העברית לשנת תשע"ב, והוא היה חתן פרס טשרניחובסקי לתרגום לשנת תשע"ב.

בהספד שנשאה תלמידתו ד"ר יהושבע סמט שינברג בהלווייתו היא סיפרה כי באחת משיחותיהם האחרונות, שנסבה על הדת ועל יחסו אליה, אמר לה דיקמן: "השפה העברית היא הדת שלי. כשמדובר בעברית אני איש דתי ממש. אני חרוץ ביחס אליה, ועניו, ומלא להט".
יהי זכרו ברוך.

הלך לעולמו פרופ' עמינדב דיקמן, חבר האקדמיה ללשון, מתרגם וחוקר ספרות ושירה. עמינדב דיקמן נולד בי' בטבת תשי"ט (1958) בוורשה. בוגר אוניברסיטת תל אביב במגמה ללימודים קלאסיים, ובעל תואר דוקטור מאוניברסיטת ז'נווה בשוויץ בספרות השוואתית ולימודים רוסיים.

משנת 1996 עד שנת 2001 לימד ספרות השוואתית ועברית באוניברסיטת פן-סטייט במדינת פנסילוניה שבארצות הברית. משנת 2001 לימד באוניברסיטה העברית בירושלים. הוא עמד בראש המגמה ללימודי תרגום והרצה בחוגים לספרות עברית ולספרות כללית.

דיקמן תרגם לעברית שירה מלשונות קלאסיות (לטינית ויוונית) ומלשונות מודרניות (רוסית, אנגלית וצרפתית), וכתב מאמרים ומחקרים רבים בענייני ספרות ותרגום.

על פתיחה מוטעית של קיצורים וראשי תיבות

מרדכי מישור

ויתנבא על העולם הזה ועל הא' הז' ככל דברי ירמיהו, כנגד הנוסח המוסמך: "וַיִּנְבֵּא עַל הָעִיר הַזֹּאת וְעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת" וכו'. יסולח לסופר של כ"י וינה שלא דק פורתא וכתב "ויתנבא" במקום "וינבא", אבל הוא מעד מעידה חמורה יותר בהמשך: "על העולם הזה" במקום "על העיר הזאת". קרוב לוודאי שבנוסח כתב היד שהסופר העתיק ממנו המילים "העיר הזאת" היו כתובות בקיצור 'הע' הז' (כמו אחרי כן הא' הז', היינו 'הארץ הזאת') – וכדי להקל את הקריאה פתח הסופר את הקיצורים 'הע' הז', אלא שבמקום 'העיר הזאת' שגה ופתר אותם 'העולם הזה'.

בחוגי סטודנטים לתלמוד מתגלגל סיפור על סופר שהתכוון להיטיב עם הקורא, ובצירוף "בית דין של כ"ג" פתח את ראשי התיבות כ"ג 'כהן גדול', במקום שם המספר 'עשרים ושלשה'. חושד הייתי שאין זו אלא אגדה אורבנית בעלמא, אבל התברר לי שזה מעשה שהיה, וידידי ד"ר בנימין אליצור מסר לי מראה מקום מדויק: התלמוד הירושלמי, מסכת כתובות ד, ג (כח ע"ג), עמ' 975 שו' 7 במהדורת האקדמיה ללשון העברית. במקום הזה נדרש הפסוק "והוציאו את בתולי הנעך אל זקני העיר השערה" (דב' כב טו). כ"י לידן גורס כדן: "אל זקני העיר" זה בית דין שלשלה; 'השערה' זה בית דין שלכ"ג". כלומר: הרישה ("אל זקני העיר") מכוונת לבית דין של שלושה דינים, והסיפה ("השערה") לבית דין של עשרים ושלשה. דפוס ונציה, הדפוס הראשון של התלמוד הירושלמי, שהועתק מכ"י לידן, נוהג בהרבה מקומות לפתוח ראשי תיבות וקיצורים שבכ"י לידן, על פי רוב בצורה נכונה. כאן, בסיפה, נכשל והדפיס: "זה בית דין של כהן גדול".

לסיום, פתיחה שאינה מוטעית אבל יש בה משום פגימה בנוסח המקוצר דווקא. ספרו של מנחם ריישר, איש ירושלים, "שערי ירושלים" (למברג 1870), פותח בהצגת המחבר על ידי יוסף שאול הלוי נתנזון: "ומזמן לא כביר הוכרח לכתת רגליו לצאת מקודש לחו"ל מחמת צוק העתים לבקש עזר וסעד מאת אחינו ב"י". פסקה זו מוזכרת בשינוי קל בספרו של שלמה שבא, "ארץ רבת שמש" (מביא לדפוס מרדכי נאור; תל אביב 1982), בזה הלשון: "הוכרחתי לכתת רגלי, לצאת מקודש לחוץ לארץ מחמת צוק-העתים" וכו' (עמ' 50). הצירוף **מקודש לחו"ל** שבמקור מרמז על הביטוי השגור בתורה שבעל פה ובתפילה **מקודש לחו"ל, בין קודש לחו"ל**, וזה נפגם בנוסח המפורש **מקודש לחוץ לארץ**.

קיצורים וראשי תיבות עשויים לציין ביטויים שונים זה מזה, כידוע. למשל ראשי התיבות ז"ל יכולים להתפרש 'זיכרונו לברכה' וגם 'זה לשונו'. בדרך כלל ההקשר מכוון את הקורא לפירוש הנכון. אבל, כאמור, רק בדרך כלל. הנושא אינו חדש ונדון בספרות המחקר¹ בהמשך הדברים מובאים כמה קוריוזים הנוגעים לעניין שנקרו לי.

בדידי הווה עובדא: עד אמצע שנות השמונים של המאה שעברה נדפסו פרסומי האקדמיה בדפוס רפאל חיים כהן, ולקראת כל שנה חדשה היינו מקבלים מדפוס כהן לוח שנה חדש לחדרי העבודה של העובדים; לוח יום-יום, שכל דף בו היה מעוטר בתחיתו בפתגם, בדבר חוכמה או בבדיחה קצרה. בוקר אחד, באֶסְרו חגי תשרי, חזרתי לעבודתי אחרי שבוע הפגרה, וכדרכי בכל בוקר נפנית אל לוח השנה לתלוש את הדפים שעבר זמנם – שמונת דפי החג – כדי להשליכם לסל הפסולת או לשמור מהם לשימוש חוזר מן העבר האחורי של הכתב. מתוך כך נפלה עיני בכתוב על הדף האחרון שעדיין היה בידי. מתחת לציפון התאריך בלטו באותיות עבות ראשי התיבות **ש"ע וש"ת**. לאיש לשון, הפירוש הטבעי של ראשי תיבות אלו הרי הוא 'שם עצם ושם תואר'. לרגע תהיתי מה ראה מר כהן לקבוע בלוח השנה מושגים דקדוקיים. אבל רק לרגע, ותהייתי נהפכה לחיוך ביני לבין עצמי מששמת לב שהדף מכוון ליום הפגרה האחרון, שהוא **שמיני עצרת ושמיחת תורה**. הייתה זו תקלה רגעית משעשעת, חסרת כל חשיבות, כמובן.

נזכרתי בחוויה תמימה זו בזמן קריאת מעשה שהיה בישיבה הגדולה באודסה כמאה שנה לפני האפיזודה המסופרת למעלה. בכיתה הגבוהה של הישיבה היו לומדים גמרא שעתיים ביום. זה היה שיעור מאתגר ותובעני. פתאום, באמצע שנת הלימודים, מת המורה הוותיק והנערץ, ונתמנה במקומו אדם לא מוכר, צעיר יותר ורגזן (ולא מוכשר כל כך למשרה). למדו את מסכת שבת. בפרק הראשון של המסכת מזדמן כמה וכמה פעמים המושג "רשות הרבים", לרוב בראשי התיבות רה"ה, אבל גם ר"ה, שהם גם ראשי התיבות של 'ראש השנה'. אך כן – ר"ה – היה כתוב בטקסט שנלמד אותו היום, ככל הנראה בדף ב ע"ב של המסכת, ששם כתוב: "מי לא עסקינן דקא מעייל **מר"ה** לרה"י", היינו: 'וכי אין אנו עוסקים שמכניס **מרשות הרבים** לרשות היחיד'. המורה החדש, שלא הבין את הסוגיה לאשורה, קרא 'ראש השנה'. ביום שהיה על התלמידים לקרוא את השיעור לפני המורה התבקש אחד מן התלמידים לקרוא את חומר הלימוד ולפרשו. התלמיד, שנהג להכין את שיעורי הבית עם אביו, קרא כדן 'רשות הרבים', כפי שלימדו אביו אל נכון, אבל המורה נזף בו ודרש ממנו בנחרצות: "קרא 'ראש השנה'!". רצה הגורל ובאותו שיעור נכח המפקח, רב תלמיד חכם, שהיה יָד לתקירת והתערב בנעשה. הדברים יצאו מדל"ת כותלי הכיתה ואף מכותלי הישיבה.² טעות בפתיחת ראשי תיבות הסתיימה הפעם בשערורייה.

אני חוזר למקום עבודתי במפעל המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית. בזמן התקנת הנוסח של התוספתא, על פי כ"י וינה, נתקלתי במובאה מספר ירמיהו כו, כ במסכת סוטה ט, ה. נוסח המובאה בכתב היד: "וגם איש היה מתנבא בשם יי, אוריהו בן שמעיהו מקרית יערים,

1. אני מודה לעורך "אקדם", ד"ר יעקב עציון, שהפנה אותי לדוגמאות המרובות של פתיחה מוטעית של קיצורים וראשי תיבות שהביאו מאיר הלפרין, "הנוטריקון, הסימנים והכנויים", וילנה תרע"ב, עמ' xi–xix, וראובן מרגליות, "מחקרים בדרכי התלמוד וחידותיו", ירושלים תשמ"ט, עמ' כא–ל.
2. ראו בהרחבה: 'ספינקוב, סירתי על פני האוקיינוס: אוטוביוגרפיה ואי-אלו זיכרונות ורשימות, ירושלים תשפ"ב, עמ' 107–109.

חדש בהוצאת האקדמיה

הספר "בית יעקב בבית עם לועז" מוקדש לתולדות העברית באיטליה. תשעה-עשר פרקיו עוקבים אחר העברית בחיבורים מכל הסוגים והסוגות: חיבורים מופתיים כגון של עמנואל הרומי ורמח"ל, חיבורים של "יהודים פשוטים" לרגל חתונה או בר מצווה; כתבי יד של המשנה שנכתבו באיטליה ועוד.

פרופ' מיכאל ריז'יק הוא ראש המחלקה ללשון העברית וללשונות השמיות באוניברסיטת בר-אילן וחוקר במפעל המילון ההיסטורי של האקדמיה.

ניתוח-על ניתוח-על

- מטא-אנליזה (באנגלית: meta-analysis)

ניתוח סטטיסטי משוקלל של תוצאותיהם הסופיות של כמה מחקרים.

מחקר אֶחֶרְנִי

- מחקר רטרואקטיבי (באנגלית: retrospective study)

מחקר שמתחיל בתוצאה בריאותית מסוימת אצל משתתפים ובודק אחורנית חשיפה קודמת לגורם סיכון או הגנה אפשרי.

מחקר קְדִימְנִי

- מחקר פרוספקטיבי (באנגלית: prospective study)

מחקר שמתחיל מחשיפה לגורם סיכון או הגנה אפשרי ועוקב אחר המשתתפים עד להיארעות התוצאה.

טפול דְּמָה טיפול דמה

- פְּלָצֶבו (באנגלית: placebo treatment)

מתן טיפול בתרופה וכדומה ללא חומר פעיל. טיפול כזה ניתן במחקר לצורך השוואה מבוקרת מול מקבלי הטיפול הפעיל.

נִסּוּי דוּ-עֵלּוּם ניסוי דו-עלום

- (באנגלית: double-blind trial)

ניסוי שיש בו שתי קבוצות נבדקים – קבוצה המקבלת את הטיפול הפעיל וקבוצת ביקורת, אך לא הנבדקים ולא החוקרים יודעים לאיזו קבוצה הוקצה כל נבדק. מונח זה בא במקום הצירוף 'ניסוי בסמיות כפולה'. נקבעו גם המונחים **נִסּוּי חֲדָ-עֵלּוּם** (רק הנבדקים אינם יודעים לאיזו קבוצה הוקצו) ו**נִסּוּי תְּלַת-עֵלּוּם** (גם מנתחי התוצאות אינם יודעים לאיזו קבוצה הוקצה כל נבדק).

הַפְּרַעַת קֶשֶׁב וּפְעֵלְתָנוּת יָתֵר

- (באנגלית: attention deficit and hyperactivity disorder, ADHD)

הפרעות נירולוגיות המאופיינות בקושי לשמור על קשב ובפעלתנות שחורגת מהרגיל. 5–10 אחוזים מהאוכלוסייה חווים קשיים אלה בתכיפות ובעוצמה שמפריעים להם בכל היבטי החיים. מונח זה בא במקום הצירוף הרווח 'הפרעת קשב וריכוז'.

יתוש שָׁדָה

■ (השם המדעי: *Culex perexiguus*)

המין הנפוץ בישראל אחרי יתוש הַבֵּית. נחשב למעביר העיקרי של נגיף קדחת מערב הנלוס בישראל.

התיעוד הראשון של המילה **יתוש** הוא בספרות חז"ל. החוקרים התלבטו אם שורשה נת"ש או ית"ש. מסורת ההגייה יתוש הרווחת בפי יוצאי תימן הייתה אישוש לקביעת השורש ית"ש.

יתוש-יום טיגריסי

■ (השם המדעי: *Aedes albopictus*)

שלא כסוגי היתוש האחרים, יתושי-יום פעילים בעיקר ביום ומכאן שם הסוג. המין נפוץ מאז 2002 בכל רחבי הארץ וגורם למטרדי עקיצות, אך בישראל לא נקשר עד כה להעברת מחלות.

המין מוכר בשם יתוש הטגריס האסיאתי בעקבות השם העממי באנגלית.

יתושון כחל-קו יתושון כחול-קו

■ (השם המדעי: *Uranotaenia unguiculata*)

מיני הסוג יתושון קטנים מאוד ומכאן שם הסוג. המין נקרא על שם הקווים הכחולים שלאורך גופו. הוא ניזון בעיקר מעקיצת דו-חיים.

יתושן גדול

■ (השם המדעי: *Culiseta longiareolata*)

מיני הסוג יתושן הם מהגדולים שבמיני היתושים, וגם הזחלים ניכרים בגודלם. המין נקרא כך משום שהוא הגדול ביתושי הארץ. הוא נפוץ בכל רחבי ישראל וניזון בעיקר מעקיצת עופות.

אנופלס רם-נחיל

■ (השם המדעי: *Anopheles sergentii*)

יתוש זה עף גבוה בנחילים ומכאן שם המין. נפוץ לאורך השבר הסורי-אפריקאי ופעיל בעיקר בסתיו. נחשב לאחד ממעבירי המלריה העיקריים בישראל.

השם המדעי אנופלס נשמר משום שהוא מעוגן בהוויה הארץ-ישראלית – בימי העליות הכניסה 'ההסתדרות המדיצינית הדסה' את המונח אנופלס לעברית מתוך דאגה לעולים לבל יינגעו במלריה.

בעלון זה מבחר שמות יתושים מרשימת "שמות היתושים בישראל" שאושרה במליאת האקדמיה בשנת תשפ"ב (2021). תודה לפרופ' יוסי היר, לד"ר תילי שנוור, לד"ר חנן דימנטמן ולד"ר לאור אורשן מן הוועדה לזואולוגיה. איורים: **טוביה קורץ**.

חיי הלשון בספרות העברית

אבנר הולצמן

ליידיש תחת הכותרת "צווישן גערטענער", וזה משפט הפתיחה שלו: 'אָ ווייטער פֿלעק איז פֿון ערגעץ אָנגעקומען און איז אונטערגעקראָכן גראָד אונטער דער אינדער־ענדיקער זון, אַזוי אַז אַלץ אַרויס איז ווייס געוואָרן'. בתרגום מילולי שיעורו כך: 'כתם לבן בא מהיכן שהוא והזדחל בדיוק מתחת לשמש הבוקר, כך שהכול נהיה לבן'. הנוסח ביידיש שקוף יותר, אבל הוא מאבד את הדהודי העומק הלשוניים שרק השפה העברית יכולה לספק לו. בהרת לבנה נעשתה 'אָ ווייטער פֿלעק', כתם לבן סתמי, והמשחק הווירטואוזי במילה 'פֿרָקָה' על שלושת מובניה (התעופפות, לבלוב, שכבת עור מודלקת) איבד את אחיזתו. דומה הדבר שבמעבר מעברית ליידיש אירע מה שאירע בקטע הנוף המתואר בסיפור: מה שזהר ונצנץ באור נעשה שטוח וכמעט סתמי.

גנסיין, בנו של רב וחניך ישיבה בעצמו, הוכשר מילדותו לחיי תלמיד חכם והיה מצוי היטב בארון הספרים היהודי. המכלול הלא-גדול של סיפוריו, בין שאר סגולותיו, הוא מרקם צפוף ומפגן מרהיב של רמיזות, ציטטות, פרודיות והדהודים ללשון המקורות היהודיים, וכמובן לא רק היהודיים, המוכרים יותר ופחות, בדרך כלל תוך כדי הזרה או היפוך של הקשריהם המקוריים (עמד על כך, ובהרחבה, דן מירון בספרו "חחים באפו של הנצח", ירושלים 1997). בד בבד הסיפורת שלו אוצרת בתוכה השקפה חילונית מוחלטת, כופרת בכל סוג של נחמה מטפיזית ומתייצבת גלוית עיניים מול הוודאות היחידה והסופית של המוות.

בסצנה חשובה בנובלה "בטרם", שאופייה האוטוביוגרפי אינו מוטל בספק, הגיבור אוריאל אפרת, איש ציני ואכול אכזבות, שחזר ממרחקים לביקור בבית הוריו, יושב בחדרו של אביו, הרב הירא והחרד התמים עם אלוהיו. הוא מסתכל בתימהון ובזרות בספרי ההלכה והקבלה הגודשים את החדר, ומתפקד בזיכרונו על השעות שבילה שם בעודו ילד תם: "אמת, אמת. הרי זה אבא, לאחרונה. אבא, הבא בסוד אלוהים ואוריאל הילד חוסה בצלו ונפשו שליה וחם לו. הנה הוא – אבא. האבא הוא זה?" (כל כתבי אורי ניסן גנסיין, א, בני ברק תשמ"ב, עמ' 260). לפתע גואה בו תשוקה נואשת לפנות לאביו "ולשאול אותו תחנונים – לשאול אותו תחנונים רותחים והומים: – אבא! הלא אמת הדבר, שיש אלוהים בשמים, אָה? פשוט – אלוהים גדולים וטובים... או אפילו שאינם טובים – אמת, אָה? אבל מיד גנח פרא ופניו חוורו ובשפה נשוכה חזר וישב" (עמ' 262).

בספרות העברית מן התקופה ההיא פזורים כמה וכמה רגעים דרמטיים מעין זה, הממחישים את המרחק הבלתי ניתן לגישור שנפער בין בנים שגלו מעל שולחן אביהם לבין סביבת מוצאם וגידולם בחיקו של עולם המסורת. כולם נשא הרוח, כולם סחף האור אל עולמות ההשכלה והחילון, אבל גם אם איבדו את אמונתם הדתית, הרי המטענים הלשוניים והאסוציאטיביים שספגו בילדותם נותרו שתולים בהם, ובמקרים רבים נעשו נכס יסוד בצקלונם האמנותי ומקור עמוק לאישיותם היוצרת. כך יכלו סופרים בני הדור המופלא ההוא, כמו מ"י ברדיצ'בסקי, מ"ז פיאברג, י"ח ברנר, א"נ גנסיין, גרשם שופמן, יעקב שטיינברג, דבורה בארון, י"ד ברקוביץ וכמובן ש"י עגנון וח"נ ביאליק, להשתית את העולמות הספרותיים שבראו על המאגר הזמין להם של ארון הספרים היהודי לרבדיו ולאגפיו השונים, ולנהל איתו דיאלוג יצירתי פורה ומורכב.

זו התשתית המשותפת, אבל מצד אחר ניתן לטעון היפוכו של דבר. אותם סופרים שמנתי הצטיינו בעת ובעונה אחת גם במקורות לשונית מובהקת, וכל אחד מהם חצב לו נתיב סגנוני ייחודי בתוך המאגר המשותף

כך נפתח הסיפור הקצר "בגנים" מאת אורי ניסן גנסיין (1879–1913), שפורסם לראשונה בחוברת הרביעית של כתב העת "ספרות", שראה אור בוורשה בשנת 1910:

בהרת לבנה פרחו ובאה וכיסתה את פני שמש הבוקר והנגוהות שמסביב הלבנו. קשקשות הזהב הנוצצות, אלו שהיו מבליחות במים הללו, הזורמים לאטם, והיו רוחצות בהם אגב משובה חביבה שבילדות, חרדו חרדת פתאום וכבו. הדשא, אותו שבכיכר הבר הפורחת שמשמאל, זה שהיה צוחק בתחילה בשלווה ירוקה ופרחיו היו רומזים כלפי חמה חדשה צהובות ואדומות ולבנות, ראה, לחרדתו הגדולה, פתאום את ספירי האורים ואינם, וצחוקו קדר. הנה באה רוח קרירה ונשבה. מאחד הכפרים הקרובים, כנראה, קרא תרגול צרודות וארוכות והמורביות שליד הנחל התחילו מתלחשות ומרשרשות.

זוהי תמונה של קטע נוף צבעוני בשעת בוקר, מעין תיאור מילולי של ציור אימפרסיוניסטי, שכאילו יצא ממכחולו של מוֹנֶה או רנואר: כר דשא ירוק על שפת נחל, זְרוֹעַ פרחים צהובים ואדומים ולבנים. התיאור עוקב אחרי התמורה שחלה בנוף כאשר השתנה מצב התאורה. תחילה האירה השמש את המרחב, כולו זרח ונצנץ באור, ובמיוחד התבלטו בו הזהרורים שניתזו מטיפות הטל האחוזות בגבעולי העשב ומקשקשי הזהב המרצדים במים. והנה, ענן לבן קטן, ששט ובא מאי־שם, כיסה לרגע את השמש, וכל מה שקרן בניצוצות של אור כאילו כבה בבת אחת: "הנגוהות שמסביב הלבנו", בלשון המספר, וכמו ירדה קדרות על המרחב כולו.

מכל השאלות שאפשר לשאול על סיפור זה בחרתי במה שעשוי להיראות כדקדוק עניו: מדוע בחר גנסיין לפתוח את הסיפור דווקא במילה הלא-שגורה **בהרת**? הרי עמדו לרשותו אפשרויות טבעיות הרבה יותר, כמו ענן, עננה, עב, ואפילו עיב (כנראה חידוש של ביאליק, המשולב בפואמה "הבריכה"). אילו רצה, יכול היה לאמץ צירוף מקראי מן המוכן: "עֵב קִטְנָה כֶּכֶף אִישׁ", הזכור לנו מפרשת אליהו ונביאי הבעל (מלכים א יח מד). אך התשובה ברורה: גנסיין כיוון אל המקום היחיד במקרא שבו מופיעה המילה **בהרת**: פרק יג בספר ויקרא.

פרק זה מוקדש לדיון מפורט בסוגי כתמים ונגעים בעור, ממשפחת הצרעת והספחת, המטמאים את האדם. בפרק זה, ורק בו, נזכרת המילה **בְּהֶרֶת** לא פחות מ־11 פעמים, חלקן בצירוף שם התואר לְבָנָה וגם בסמיכות לפועל פרחו, והדיון הזה מתרחב במסכת נגעים במשנה. גנסיין ידע היטב מה הוא עושה כאשר צייר את תמונת הנוף התמימה של שמש, שמיים, עננה, כר דשא ופרחים דווקא במונחים של פריחה בעור, המכסה את עין השמש בקרם חולני וכאילו מטמאת את המרחב. זהו איתות מבשר על עיקר עניינו של הסיפור, החושף את הטבע הקיצי מבעד לחזותו הפסטורלית כהוויה חולה ומעוותת. התיאור מגיע לשיאו בסצנה המזעזעת החותמת את הסיפור, ובה איכר יהודי גס מקיים יחסי מין אלימים עם בתו פגועת הנפש, והכול לאורה של אותה שמש לוהטת.

את המעלל הלשוני הזה יכול היה גנסיין לחולל רק בעברית. יש בידינו ראיה ברורה לכך: זמן קצר אחרי פרסום "בגנים" תרגם אותו גנסיין בעצמו

* דברים שנשא פרופ' הולצמן בכינוס המדעי הבין-לאומי המקוון "העברית החדשה: תמונת מצב", שקיימה האקדמיה ללשון העברית בכ"ח-ל" באדר א' תשפ"ב (1–3 במארס 2022). כלל ההרצאות מארבעה עשר מושבי הכינוס זמינות לצפייה באתר המרשתת של האקדמיה.

נֶצַח / לָהּ כָּל חוֹשֵׁי בִי לְצִמְיֹתוֹת מְכַרְתִּי, הכריז יהודה לייב גורדון בשירו "ברכת ישרים" (1883), וזה אותו גורדון הנחשב, בצדק, לאחד ממחולליה של החילוניות היהודית באמצע המאה התשע-עשרה.

באנתולוגיה המרשימה "עורי שפת עבר" (עריכה לאה צבעוני, תל אביב 2018), נאספו מאות שירים על השפה העברית, שנוצרו ב-1,500 השנים האחרונות. רבים מהם מכילים שבועות נאמנות לזהות לשפה העברית הבוקעת ממקור הקדושה, והתרפקות עליה כעל טעם החיים. "לְשׁוֹן קְדוּמִים, לְשׁוֹן הַיָּמִן וְהַיָּמִי", כתב המשורר חיים לנסקי, שנאחז בעברית ועשה בה נפלאות בחייו הקצרים והמיסורים בגולת רוסיה. הוא נפל שדוד באחד ממחנות הכפייה הסטליניסטיים בעוון דבקו בעברית, וצר בשיריו את משאלתו שהלשון העברית תישא את זכרו מעבר לנהר השכחה ותיטע אותו לתמיד בארץ ישראל. ניכרת באנתולוגיה המרהיבה הזאת מודעות חזקה לרציפותה של הלשון העברית ומעין גאווה אישית וקיבוצית על עצם ההשתייכות לשלשלת עתיקה שחוליותיה לא נותקו.

מה מכל אלה שריר וקיים היום? אפשר לטעון שהספרות הישראלית נשענה, ועדיין נשענת, על יוצרים מרכזיים בפרוזה ובשירה, שכל אחד ואחת מהם בראו או ביססו נוסח לשוני מקורי, המשמש לא פעם בסיס לפיתוח, אם לא לחיקוי, בידי הבאים אחריהם. ככל ספרות הצומחת מתוך קהילה תרבותית חיה, גם הספרות העברית הישראלית משכללת ומגוונת את הכלי הלשוני מתוך סינתזה של מקורות עתיקים וחדשים, מסורת ספרותית והתפתחות הלשון הדבורה, וכמובן הכישרון המקורי של ראשי המדברים בה. מדי פעם מתבלט בה אומן לשון מובהק, שהקריאה בכתביו מעוררת השתאות על הישגו הסגנוני המקורי.

מן השנתיים האחרונות ניתן לציין את ההישג הלשוני ברומנים "נחמיה" של יעקב צ' מאיר (ראשון לציון 2019) ו"נשמות" של רועי חן (ירושלים 2020) ויותר מכול את הרומן ההיסטורי "מבעד לקרקעית השקופה" של יובל שמעוני (תל אביב 2021). נברא בו עולם משכנע עד קצה דקויותיו, הן בממשותו החומרית העזה ובחוקי האזורים הן בהוויות הנפשיות הנפרסות בו, והוא מלא סצנות בלתי נשכחות. הדמויות המגולפות בספר נעשות במהלך הקריאה קרובות ללב, ועדיין ניבטות אלינו ממרחק 500 השנים שחלפו במלוא זרות המרתיעה. אבל ההישג העיקרי בעיני מצוי באיכות הלשון, במיוחד לשון מכתבו של כריסטופר קולומבוס אל מלכי ספרד, שתופס את מחציתו השנייה של הספר. קטעים רבים ברומן, פרי התבוננות דקה והגות חודרת, מצטיירים כגבישים מרוכזים של פיוט, וניכרת האחריות הטבעה בכל מילה שהונחה על הדף. המרקם הלשוני העשיר מהדהד את לשון המקורות העבריים, עד הספרות העברית החדשה לרבות שירת יל"ג וסיפורי ברנר.

הזכרתי את הדוגמה המרשימה הזו דווקא כיוצא מן הכלל המלמד על הכלל. תמיד יהיו יחידים סגולה כאלה. אבל לפי התרשמותי הספרות הישראלית כיום, העוסקת ברובה בהוויות חיים של בני אדם כאן ועכשיו, נפרדת והולכת מן הזיקה או מן המחויבות לתיבת התהודה של העברית הנטועה בארון הספרים היהודי. היא מעצבת באופן שקוף עולמות אנושיים וחברתיים בני ימינו מבלי שהמדיום הלשוני יחצוץ בינם לבין הקורא. זהו כנראה תהליך בלתי נמנע של נורמליזציה לשונית ותרבותית שיש בו יתרונות וחסרונות, הפסדים ורווחים. כפי שכתב המבקר העברי הגדול יעקב רבינוביץ בשנת 1924 במאמרו "ספרותנו וחינו" (ב, תל אביב 1971, עמ' 552):

הספרות פה תהי אחרת, כלומר לא יהודית במובן המקובל כי אם אנושית, מרובת מקצועות וגוונים. גם יהדותה אחרת תהי כיהדות המסתגלת לחיים פה והנובעת מתוכם [...] היסוד יתרחב, הגו יסבול במקצת ואין לצהול ואין להתמרמר, צריך רק לראות ולהבין.

של העברית. קורא מיומן של הספרות היא, אם יונחו לפניו בערבוביה דפים תלושים מיצירותיהם של עשרת הסופרים שהזכרתי, ויכל לזהות אינטואיטיבית, על פי פסקה אחת ולפעמים אפילו על פי משפט אחד, ולפסוק: זהו ברנר, זהו בארון, זהו ברדיצ'בסקי, זהו עגנון וכיוצא באלה. כל אחד והתרכובת המיוחדת לו של סממני תחביב, לקסיקון, שימושים מטפוריים, ארגון ריתמי ורטורי. בין שאר המהפכות שחוללה הספרות העברית המודרנית שמור מקום למהפכת הלשון האומנותית. על רקע הנוסח האחד בעיקרו של ספרות ההשכלה, ששמרה בדרך כלל על נאמנות לניב המקראי, נפרסה לפתע, על סף המאה העשרים, עתרת של נוסחים וגוונים סגנוניים, שחקירתם ואפיונם השיטתי נמצאים, כמדומני, רק בראשיתם.

אבל מהו פשרה של אותה נאמנות לזהות לשפה העברית ומה שורשו של המאמץ לברוא בה עולמות ספרותיים ולשוניים? צריך להזכיר את מה שידוע היטב: הספרות העברית בעידן המודרני, מראשית תקופת ההשכלה ואילך, התהוותה במציאות לשונית לגמרי בלתי נורמלית. לפחות עד שניטעה בארץ ישראל בראשית המאה העשרים כתבו אותה אנשים שלא דיברו עברית ולא שמעו בסביבתם עברית מדוברת, וכמוהם גם קוראיהם. משום כך עצם הבחירה לכתוב עברית – ומדובר בעיקר על הסיפורת, משום שבשירה התקיימה מסורת רצופה של כתיבה בעברית במשך מאות רבות של שנים לפני תקופת ההשכלה – לא הייתה הכרעה מובנת מאליה. אפשר לראות בה אפילו החלטה אבסורדית, משום שהייתה כרוכה בהתגברות על אתגרים עצומים. איך ניתן לייצג באמצעות אוצר המילים המקראי את המציאות היהודית והאירופית של המאה התשע-עשרה על מרחביה ואביזריה המודרניים? ואיך אפשר לשים בפיהן של הדמויות דיאלוג מתקבל על הדעת, שעה שלא ניתן להאזין לדיאלוג כזה בשום מקום? הרי ליוצרים האלה היו אופציות לשוניות זמינות ומתגמלות יותר, בראש ובראשונה ביידיש, אבל גם ברוסית ובשפות אירופיות נוספות. בשעה שאברהם מאפו התפאר בתפוצה חסרת התקדים של ספרו "אהבת ציון", הרומן העברי הראשון – 1,200 עותקים – הסופר בן זמנו, אייזיק מאיר דיק, מכר כמאה אלף עותקים מכל אחד מספרוניו ביידיש! הכתיבה בעברית בגולה גזרה על יוצריה צמצום מראש של תיבת התהודה, ודנה אותם לנידחות תרבותית מכאיבה. ספק אם מספר מחונן כמו אורי ניסן גנסין זכה בימי חייו ליותר מכמה עשרות בודדות של קוראים.

עצם הבחירה לכתוב בעברית הייתה מעשה אידאולוגי (גם אם רוב היוצרים שמנתי פיתחו ערוץ יצירה מקביל ביידיש), ומכאן הנוכחות הבולטת והמודעת של הממד הלשוני אצל הסופרים שהזכרתי, וגם אצל הבאים אחריהם. הלשון בסיפורת לא שימשה מדיום שקוף, אלא הייתה עניין לענות בו. מדיום המפנה את תשומת הלב לעצמו, לא פחות משהוא משמש צינור להעברת מידע, הזרמת סיפור או לייצוג עולם. מכאן גם אידאל הלשון העשירה והמרובדת, ההדורה והמוזיקלית, ספוגת זכרי המקורות ורבת ההדהודים האסוציאטיביים. הנורמה הזו שררה במלוא תוקפה גם כאשר מרכז הכובד של הסיפורת העברית הועתק לארץ ישראל, ודי לחשוב למשל על חיים הזז ויצחק שנהר, ס. יזהר ומשה שמי, עמליה כהנא-כרמון ועמוס עוז, מקצתם יוצרים שהלשון העברית הייתה להם שפת אם ולעיתים שפה יחידה.

מן הבחינה הזאת לפנינו גלגול חדש של הילת הקדושה שהואצלה על הלשון העברית לפני דורות רבים בבחינת לשון הקודש. זו הלשון ואלה האותיות שהעולם נברא בהן, הפולחן הדתי מתנהל בלשון הקודש והשימוש בה משול לטיפול זהיר בכלי יקרה. אין המחשה טובה יותר לכך מעיון בשירים הרבים שהוקדשו ללשון העברית עצמה – תופעה שקשה למצוא לה אח הדוגמה בלשונית ובתרבותיות אחרות. "גִּדְרַתְּ: עֶבֶד לְעִבְרִית אֲנִי עַד

”רוצות אנו להתנהג כפי חוקי הכתיב העברי”

סוגיית הכתיב הנכון בעברית החדשה מעסיקה עד היום כותבים ועורכים, רבות מן הפניות המגיעות לאקדמיה עוסקות בשאלה זו. מכתב מעניין שנמצא בארכיון האקדמיה מתעד פנייה של תלמידות הגימנסיה העברית בלודז' שבפולין בשנת תרצ"ו (1936) אל ועד הלשון בירושלים, ובו הן מבקשות לדעת אם עליהן לכתוב בכתיב מלא או חסר מילים כמו "דבור", "צִיָּה" או "קָיִים".

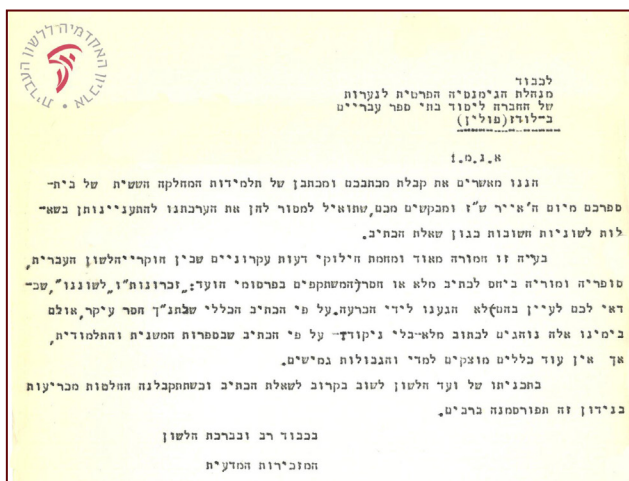
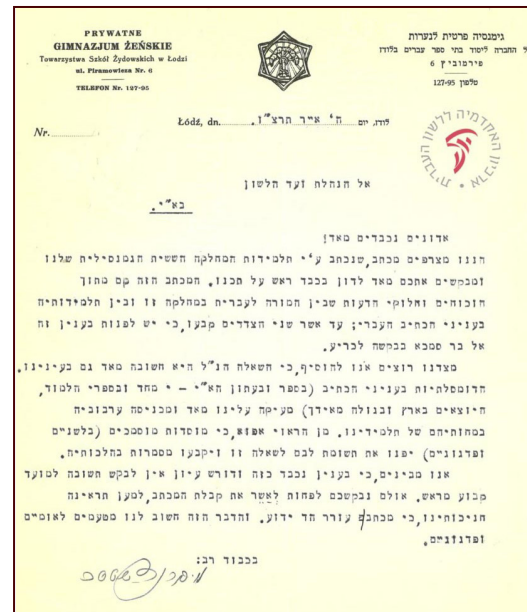
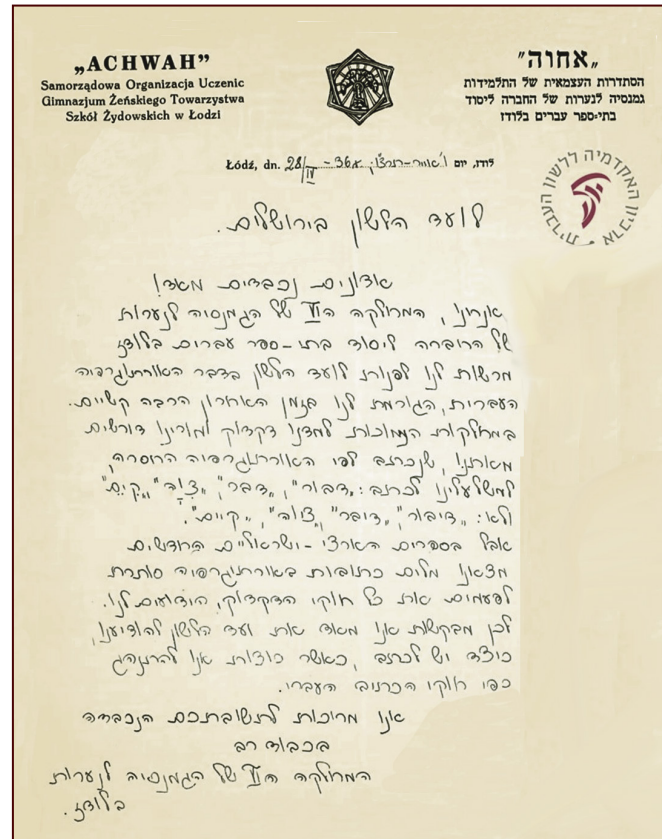
למכתב של התלמידות נלווה מכתב של הנהלת בית הספר, ובו מצוין כי "המכתב הזה קם מתוך הווכחים וחלוקי הדעות שבין המורה לעברית ובין תלמידותיה בעניני הכתיב העברי; עד אשר שני הצדדים קבעו, כי יש לפנות בענין זה אל בר סמכא בבקשה לה[ה]כריע".

מטעם ההנהלה נכתב עוד: "מצדנו רוצים אנו להוסיף, כי השאלה הנ"ל היא חשובה מאד גם בעינינו. הדומסלתיות [=הדו-מסילתיות], כלומר שני מסלולי הכתיב הנוהגים [במקביל] בעניני הכתיב [...] מעיקה עלינו מאד ומכניסה ערבוניה במחותיהם של תלמידנו".

את מכתב הנהלה חותמות השורות הבאות: "אנו מבינים, כי בענין נכבד כזה ודורש עיון אין לבקש תשובה למועד קבוע מראש. אולם נבקשם לפחות לְאָשֵׁר את קבלת המכתב, למען תראינה חניכותינו, כי מכתבן עורר הד ידוע. והדבר הזה חשוב לנו מטעמים לאומיים ופדגוגיים".

ואכן, ועד הלשון שלח את תשובתו בתוך זמן קצר. אנשי הוועד ביקשו תחילה למסור את הערכתם לתלמידות המתעניינות בשאלות הלשון העברית, ולגוף העניין השיבו כי "בעיה זו חמורה מאוד, ומחמת חילוקי דעות עקרוניים שבין חוקרי הלשון העברית, סופריה ומוריה ביחס לכתיב מלא או חסר [...] לא הגענו לידי הכרעה. על פי הכתיב הכללי שבתנ"ך חסר עיקר, אולם בימינו אלה נוהגים לכתוב מלא בלי ניקוד על פי הכתיב שבספרות המשנית [=המשנאית] והתלמודית, אך אין עוד כללים מוצקים למדי והגבולות גמישים".

המכתב מן המזכירות המדעית מסתיים כך: "בתכניתו של ועד הלשון לשוב בקרוב לשאלת הכתיב וכשתתקבלנה החלטות מכריעות בנידון זה תפורסמנה ברבים". ואומנם דיונים וויכוחים ערים נמשכו בין חברי הוועד בשנים הבאות, ורק בשנת תש"ח פורסמו כללי הכתיב המלאים.

העורך: יעקב עציון • סדר והפקה: אורית טרברג

דואר אלקטרוני: ivrit@hebrew-academy.org.il • במרשתת: hebrew-academy.org.il
האקדמיה ללשון העברית, קריית האוניברסיטה, גבעת רם, ירושלים 9190401 • טלפון: 6493555-02